

12. Zalyudneni punkty` Xarkivs`koyi okrugy` [The populated points of Kharkiv district] (1930). Kharkiv: Derzhvy`dav Ukrayiny. (in Ukrainian).

13. Rajony` USRR. T.1. Staty`sty`chny`j dovidny`k. [Areas of the Ukrainian SSR. T.1. Statistical Reference Book] (1936). Kyiv: Narodne gospodarstvo ta oblik.

14. Yefimenko G. (2013) *Pereselennya ta deportaciya v postgolodomorni roky` (1933–1936): porajonny`j zriz* [Resettlement and deportation in the

post-Holodomor years (1933–1936): a cross-section]. *Problemy` istoriyi Ukrayiny`: fakty`, sudzhennyya, poshuky`* [Problems of Ukrainian history: facts, judgments, searches]. no. 22. pp. 136-165. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.16>
УДК 29:070(477+4)

Оксана Смержевська

кандидат історичних наук, доцент,
кафедра новітньої історії України, історичний факультет,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3162-7012

Email: oksana@ipnet.kiev.ua

РІДНОВІРИ В УКРАЇНІ ЯК «ДЖЕРЕЛО КОНФЛІКТУ»: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНТЕРНЕТ-МЕДІЙ

Анотація. Віртуальні медіа з кожним роком все потужніше впливають на аудиторію, випереджаючи телебачення та інші типи медіа. Особливо стрімко зростає роль соціальних мереж як джерела отримання інформації та її інтерпретації.

Рідновіри в Україні (сучасні язичники, неоязичники), попри свою відносну малочисельність серед релігійно-орієнтованих громадян України, також присутні в інформаційному віртуальному просторі. Причому не лише в своїх соціальних групах та сайтах рідновірського спрямування. Досить часто представники рідновірського руху України та їхній світогляд і спосіб життя ставали об'єктами новин, пов'язаних з конфліктними ситуаціями. Зазвичай у віртуальних медіа інформація подавалася крізь призму «рідновіри та інші». Таким чином, свідомо чи мимоволі, формується сприйняття рідновірів в Україні та рідновірського руху загалом як чогось екзотичного, екстравагантного, подекуди небезпечного й навіть ворожого. Хоча в Україні рідновір'я й не широко відоме, але й інформаційно ізольованим воно також не є. Для більшості населення України рідновір'я більше асоціюється з «Іваном Купалою», стрибками через вогнище та видовищними історичними реконструкціями. Однак в медіа висвітлюють не лише свята й цікаві обряди та ритуали, а й конфліктні ситуації, пов'язані так чи інакше з несприйняттям рідновірів та їхнього світогляду. Я акцентувала увагу лише на найбільш резонансних випадках, які отримали досить помітне й тривале висвітлення в інтернет медіа. Серед них: нищення (спалення, рубання, обливання фарбою) святинь рідновірів. Особливо резонансними такі випадки стали на о. Хортиця в Запоріжжі, де дислокується один з центрів рідновірського руху України – Руське Православне Коло. Акти вандалізму та релігійної ворожнечі мали місце також і в інших містах України. Серед найбільш гучних справ – нищення дерев'яної статуї Перуна та кам'яної скульптури Світовида (копія Збручанського кумира) в Києві. Розголосу також набула справа відбирання соціальними службами дітей у батьків-рідновірів в с. Буки на Житомирщині та повернення їх через суд. Складними були стосунки між рідновірами, греко-католиками та місцевим населенням в Гусятинському районі на Тернопільщині. Бурхливі обговорення в соціальних мережах викликало поховання загиблого на війні рідновіра Мар'яна Найдю.

Ключові слова: рідновіри, неоязичники, конфлікт, медіа, Україна, суспільство.

Oksana Smorzhevskya

Ph.D. in History, Associate Professor,
Department of Contemporary History of Ukraine, Faculty of History,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

NEOPAGANS IN UKRAINE AS A "SOURCE OF CONFLICT": ACCORDING TO INTERNET MEDIA

Abstract. Virtual media like television or other types of media influence the audience from year to year more and more powerful. The role of social networks as a source of information and its interpretation is growing especially rapidly.

Modern pagans (neo-pagans) in Ukraine represent a small part of religiously oriented citizens of Ukraine. However, they are also present in the information virtual space. And not only in their social groups and pagan sites. Quite often, representatives of the pagan movement of Ukraine and their worldview and lifestyle became the objects of news related to

conflict situations. Typically, in virtual media, information was conveyed through the prism of "pagans and others". Thus, voluntarily or involuntarily, there is the perception of the pagans in Ukraine and the pagan movement as a whole is somehow exotic, extravagant, sometimes dangerous and even hostile. Although paganism is not widely known in Ukraine, it is also not informationally isolated. For the majority of the population of Ukraine, paganism is more associated with "Ivan Kupala", jumping over a fire and spectacular historical reconstructions. However, the media covers not only holidays and interesting rituals, but also conflict situations related one way or another with the rejection of the pagans and their worldview. I focused only on the most resonant cases, which received quite noticeable and lengthy coverage in the Internet media. Among them: the destruction (burning, logging, dousing) of the shrines of the pagans. Such cases became especially resonant on Khortytsya island in Zaporizhzhia, where one of the centers of the pagan movement of Ukraine, the Ruske Pravoslavne Kolo, was deployed. The acts of vandalism and religious hatred also took place in the other cities of Ukraine. Among the most high-profile cases is the destruction of a wooden statue of Perun and a stone sculpture of Svitovid (a copy of the Zbruchansky idol) in Kyiv. Also publicized was the case of the taking away by social services of children from pagan parents in Buki willage in the Zhytomyr region and their return through the court. Relations between pagans, Ukrainian Greek Catholics, and the local population of the Gusyatsky district in the Ternopil region were difficult, too. Stormy discussions on social networks caused the burial of the pagan who died in the war, Marian Nayda.

Keywords: pagans, neo-pagans, conflict, media, Ukraine, society.

Постановка проблеми. За даними опитування USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р.», які були представлені на прес-конференції у Києві 22 жовтня 2019 р.: «68% респондентів використовують соціальні мережі для отримання новин – зростання з 53% минулого року; а популярність та охоплення аудиторії телеканалами знизилася до 66% в порівнянні з 77% минулого року. <...> «Споживання медіа», довіра до всіх традиційних медіа впала в середньому на 11%, в порівнянні з 2018 р. Довіра коливається між 19% до загальнонаціональної преси, 22% до місцевого радіо та 49% до загальнонаціональних телеканалів – в той час як загальнонаціональним інтернет медіа довіряють 51% респондентів – найбільший показник цього року». Результати цього ж опитування демонструють: частка інтернет-користувачів в Україні з 2015 р. зросла на 15%; тепер в онлайн-режимі 85% українців. Однак, лише 11% респондентів (всього – 4056 осіб було опитано) змогли серед трьох поданих новин відрізнити правдиву інформацію від фейкової [29]. Що ще раз підтверджує важливість медіа-грамотності серед населення та вплив сучасних медіа на формування громадської та суспільної думки. Особливо важливо враховувати всі небезпеки та ризики можливих конфліктогенних тем в українському суспільстві, що здатні як консолідувати його, так і навпаки – зіштовхнути в непримиренних суперечках та деструктивних дискусіях, що, зрештою, може вилитися в реальні протистояння «вживу». Тема «рідновіри України» не є мейнстрімною серед інтернет медіа, але кілька випадків протягом останніх років були пов'язані саме з ними й створили певний суспільний резонанс. Тому варті нашої уваги як приклад ставлення до людей через їхні релігійно-світоглядні переконання.

Аналіз досліджень і публікацій. Тема «релігія і сучасні медіа», «віртуальна релігійність» вже стали предметом вивчення як закордонних, так і вітчизняних науковців. Увагу приділено й дослідженню та аналізу конфліктогенного віртуального контенту на релігійну тематику та його вплив на формування громадської та суспільної думки. У науковому обігу вже утвердилися такі терміни, як

«кіберрелігія», «кіберрелігійність», «кіберцерква». Наприклад, Світлана Козиряцька акцентує увагу на поглядах данського дослідника Мортена Хайсгарда, який, вивчаючи онлайн-релігію, визначив наступні функції Інтернету в релігійній сфері: розглядаючи кіберрелігію, йдеться про транслявання інформації релігійного змісту, або про релігійну діяльність за межами кіберпростору; «кіберцеркви» ж за змістом нічим не відрізняються від традиційних, але при цьому за формою пов'язані з віртуальною реальністю [12, с. 175]. Однак, як зазначає Олена Климентова, «релігійні медіа як актанти інформаційного простору в Україні дотепер залишаються практично недослідженим медіапродуктом» [10, с. 79]. Та ця тема вже стала предметом наукового зацікавлення. Так, Олександр Звонок аналізував можливості мережі Інтернет як такої, що трансформує релігійну культуру сучасного соціуму [7]. Уляна Севаст'янів досліджувала віртуальну реальність як чинник трансформацій форм релігійності сучасної людини [32]. Та всі згадані дослідження присвячені, насамперед, вивченню віртуальних медіа релігійного характеру, переважно християнського спрямування. Також цікавою є розвідка Майї Петлякової «Особливості розвитку релігійних систем в сучасних комп'ютерних іграх». У контексті моєї розвідки є важливим висновок Майї Петлякової про те, що «багато релігійних ігор розроблена з акцентом на агресивність. <...>». Це важливо пам'ятати, адже «агресивність, емоційні та мотиваційні ефекти зберігаються протягом декількох годин після гри та впливають на свідомість людини» [30, с. 66-67].

Вкрай мало наукових досліджень, у яких би йшлося про аналіз конфліктогенного контенту по лінії рідновіри-інші (насамперед, християни т.зв. «традиційних» конфесій). Часто вони мають конфесійну заангажованість. Але в тому також є їхня цінність. Це дозволяє проаналізувати погляд на проблему з середини, побачити те, що може залишитися поза увагою чи доступом «зовнішнього» дослідника. Зокрема, Галина Лозко (волхвиня Зореслава, яка очолює Об'єднання рідновірів України) у статті «Проблеми толерантності в українському суспільстві: на прикладі взаємин християн з рідновірами» розглядає «історію

«толерантності щодо нетолерантності» [19, с. 65]. З її точки зору (і тут, на мою думку, волхвина Зореслава переважає докторку філософських наук, професорку Галину Лозко), «загострення міжконфесійних відносин між християнами і рідновірами давно вже (понад тисячу років!) має характер хронічного протистояння і потребує вирішення» [19, с. 65]. Але не можна не погодитися з авторкою щодо необхідності дотримання законодавчих норм в релігійній сфері, в тому числі й задля подолання релігійної дискримінації рідновірів, зокрема тих, що пов'язані з труднощами реєстрації релігійних громад, проблемами з отриманням земельних ділянок для будівництва культових споруд, «переслідування за інакомислення (звільнення з роботи, виключення з творчих спілок інші перешкоди», «дискримінація дітей-рідновірів у школах», перешкоджання у проведенні релігійних обрядів, побиття, нищення та пошкодження капищ, статуй рідновірських святинь, образа релігійних почуттів і т.ін. [19, с. 68]. Олександр Завалій у статті «Релігійна свобода не для всіх: рідновірський підхід» зазначає: «Ідея відродження Віри Предків припала до душі багатьом пробудженим українцям. Але разом з великим піднесенням та ентузіазмом до реставрації духовної дохристиянської культури України-Руси рідновіри (язичники) на собі відчули гірку правду релігійного екстремізму та дискримінації» [5, с. 186]. Автор наводить також факти вандалізму щодо рідновірських святинь, апелюючи до країн Європи, де «збереження і захист культових, історичних пам'яток культури як джерел та свідчень людської історії і розвитку, а також їх гармонійне поєднання з розвитком містобудування, планування системи розселення і землекористування й охороною ландшафтів» є частиною культурної політики [5, с. 187]. Принагідно варто згадати статтю Андрія Ковальчука та Андрія Манька «Язичництво в Україні як потенціал для розвитку релігійного туризму», які, спираючись на власні підрахунки, називають цифру у «понад 100 язичницьких святинь: діючих чи давніх, більш чи менш збережених та впорядкованих, більш чи менш атрактивних для туристів й екскурсантів». Автори наголошують на необхідності «припинити упереджене, часто вороже ставлення до язичництва представників окремих релігій, винищування язичницьких святинь і впорядкувати їх для туристичної доступності» [11, с. 132].

Мета дослідження полягає у висвітленні та аналізі інформації віртуальних медіа, яка пов'язана з рідновірами в Україні та конфліктами, які виникали на ґрунті релігійно-світоглядних поглядів та переконань. Йдеться про світські, а не релігійні медіа, де свідомо чи ні, або ж задля привертання уваги гучним заголовком, терміни «язичники», «рідновіри», «неоязичники», «діти Перуна» та ін. могли набувати негативних конотацій чи оціночних суджень без належної аргументації. Також акцентую увагу на матеріалах медіа, де подано інформацію щодо

конфліктів цілком нейтрально, або навіть з симпатією до рідновірів.

Виклад основного матеріалу. Якщо в пошуковій базі гугл зробити запит «язичники конфлікти», то до першого десятка потрапляють наступні: «Релігійний конфлікт на Тернопільщині: палаць оселі та ідолів», «На Тернопільщині триває конфлікт між греко-католиками і язичниками», «Бійка між язичниками та представниками УПЦ Московського патріархату в Києві. Хто винен?», «Тернопіль. Перуна забрали до міліції (фото)» та такого ж штибу. Такі й подібні до них заголовки покликані, насамперед, привернути увагу потенційних читачів та слухачів, зачепити їх певною сенсаційністю та екстравагантністю. Однак, коли після заголовків почитати чи переглянути репортаж, інтерв'ю або сюжет, то очевидно, що «сенсація» дещо перебільшена. Однак саме заголовки з їх гучністю впливають на подальше сприйняття інформації й можуть формувати викривлене розуміння ситуації.

Загалом у медіа найбільше висвітлення отримали кілька подій, пов'язаних з конфліктними ситуаціями саме між представниками різних релігійних громад. Це – конфлікт між представниками Об'єднання рідновірів України (ОРУ) та вірянами Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП), що мав місце ще в серпні 2007 р. Висвітлення цього кривавого зіткнення знаходимо в одному з випусків газети «Україна молода» [16]. Стаття Ліни Кушнір «Бог усе простить?» - цілком незаангажована, просто виклад відомих їй фактів, висвітлення позицій обох сторін конфлікту. Загалом для видання «Україна молода» характерне цілком нейтральне висвітлення подій, пов'язаних з конфліктами, де так чи інакше фігурують рідновіри. Наприклад, можна згадати ситуацію, коли в сквері біля Софії Київської в 2013 р. був вандалами понівечений скульптурний образ Світовіда (Збручанського кумира), який для рідновірів має сакральне значення [15]. У цьому ж виданні серед новин зустрічаємо й інформацію, пов'язану ще з однією конфліктною ситуацією – про обшук правоохоронцями помешкання запорізького рідновіра Величара Бабича, якого підозрювали у підриві Свято-Покровського храму Запоріжжя (28 липня 2010 р.) [28]. Йдеться про «справу паламарів», яка свого часу наробила чимало галасу як в медіа, так і в суспільстві [6; 13; 37; 39].

У газеті «Голос України» в статті Леоніда Сосницького «Міжрелігійний конфлікт чи звичайний вандалізм?» (2010 р.). Йдеться про пошкодження вогнем та скинення в Дніпро дерев'яних скульптур язичницьких богів на острові Хортиця в Запоріжжі [35]. Ця справа отримала подальше висвітлення в публікаціях «Голосу України» [36]. У інтернет-виданні «Незборима нація» також була замітка про нищення дерев'яних статуй язичницьких богів [20]. Загалом акт вандалізму на острові Хортиця та обшук в помешканні рідновіра Величара Бабича в медіа часто

згадувалися разом. По-перше, ці події відбувалися майже одночасно (6 вересня 2010 р. – нищення скульптур, 7 вересня 2010 р. – обшук). По-друге, обидві події відбулися в одному населеному пункті – місті Запоріжжі. По-третє, з боку рідновірів звучали звинувачення у нищенні статуй християнськими релігійними фанатиками. Тоді, як представники християнських конфесій висловлювали припущення, що до вибуху в Свято-Покровському храмі причетні язичники або сатаністи [9]. Острів Хортиця є сакральним місцем для рідновірів України. Там також проводять свої обряди та святкування представники Руського Православного Кола (РПК). Капища та святилища острова неодноразово ставали жертвами вандалізму, про що йшлося в різних медіа як загальноукраїнського, так і регіонального рівня. Наприклад, проти ночі 13 жовтня 2017 р. на Хортиці невідомі спалили дерев'яну статую Перуна, яка простояла там з липня 2009 р. Статую з тополі вирізьбив голова громади «Внуки Велеса» Вадим Божевой Літвінов. На думку рідновіра, це було зроблено навмисно напередодні свята Покрови, щоб роздмухати міжрелігійну ворожнечу [22; 24; 25]. Громадське ТБ Запоріжжя на YouTube розмістило відеоролик, в якому йдеться про вищезгадане спалення [26]. Статуя Перуна на території Національного заповідника «Хортиця» мала не лише сакральне значення для рідновірів, а й була місцем туристичної привабливості. Також поруч напередодні встановили сцену для святкування Покрови та поставили християнський православний хрест, а вже вночі стався підпал статуї Перуна. Такий розвиток подій подавався практично в усіх віртуальних медіа. Сам Вадим Божевой Літвінов в інтерв'ю наголошував, що ні з боку державних органів влади, ні з боку адміністрації заповідника до них, до рідновірів, претензій не було. Переглядаючи інформацію про підпал статуї Перуна на Хортиці, я також звертала увагу на коментарі читачів та глядачів на різних ресурсах. Серед них було чимало й таких, що мали відверто ворожий характер – як по відношенню до рідновірів та їхніх святинь, так і по відношенню до християн. Також проти ночі 21 лютого 2018 р. невідомі спалили на Хортиці «Чарівний возик» - сувенірну лавку рідновірів [27]. Якщо всі вище згадані події в медіа висвітлювалися описово, нейтрально, без сенсаційних заяв та маніпуляцій, то стаття Сергія Ільченка «Украинские наци едут в Запорожье мстить за Перуна» в «Свободной прессе» від 7 вересня 2010 р. написана в дусі російської антиукраїнської пропаганди. Наведу кілька цитат мовою оригіналу: «В осквернении языческих идолов обвинены «москалы» и Московский Патриархат», «Поэтому язычники обратились к единомышленникам — украинским наци. Сейчас приверженцы дохристианских богов активно сотрудничают с самыми радикальными националистическими группировками. Например, в Запорожье самой мощной такой группой считаются «Альтернативные правые», активно сотрудничающие с Киевом

и Галичиной. В основном, это молодые люди в хорошей физической форме, убежденные сторонники украинской идеи. В ближайшие дни на Хортице начнется восстановление трех разрушенных языческих святилищ. Охрану этого участка острова взяли на себя боевики «Свободы», КУНа и «Тризуба им. Степана Бандеры». Специальную древесину для идолищ славянских богов уже закупают на Западной Украине», «Между тем, Запорожье полнится слухами, что нынешний «хортицкий погром» — ответ на взрыв старинного казачьего Свято-Покровского храма в центре города. Взорванный храм принадлежит Украинской православной церкви Московского Патриархата. Трагедия случилась 28 июля, в праздничный День крещения Руси-Украины» [8]. Червоною ниткою через всю статтю проходять ідеї про «озвірілих неоязичників» та їхні відверті провокації, про загиблу черницю, родом з Донецька та інші «лялалки» російської пропаганди [8].

Загалом, тема спалення язичницьких святинь на Хортиці протягом кількох років так чи інакше була присутня в публікаціях різних медіа в Україні. Всі тексти та фото з місця подій переважно дублювали один одного.

Ще один досить довготривалий конфлікт мав місце на Тернопільщині. Йдеться про складні стосунки між рідновірами та греко-католиками. Громада рідновірів Родове Вогнище Рідної Православної Віри біля села Саджівки Гусятинського району облаштувала капище Перуна в липні 2009 р. Але вже 3 серпня 2009 р., як повідомляють численні медіа-ресурси, греко-католицькі священники та члени організації «Тризуб імені Степана Бандери», спалили та осквернили капище й побили та пограбували рідновірів, що його охороняли [3]. Саме таку інформацію поширювали медіа, посилаючись на прес-конференцію, яку з цього приводу влаштували представники даної рідновірської організації. Але в медіа знаходимо й висвітлення позиції УГКЦ щодо означених подій. Зокрема, в статті Петра Антоненкова «Капища розбрату» в інтернет-газеті «Слово Просвіти» вказано, що отець Ігор Яців, представник Секретаріату УГКЦ, заявив, що насправді рідновіри обманом спорудили капище. Це викликало невдоволення місцевих селян. І в конфлікті брали участь не священники УГКЦ, а місцеві жителі, незалежно від віросповідання, оскільки були обурені встановленням «ідола Перуна» на заповідній території. Жодного нападу й побиття не було [2]. Правоохоронці порушили кримінальні справи щодо пограбування та хуліганства [40]. А вже 14 липня 2010 р. в оселю отця Михайла Пилипіва, декана Бучацької єпархії УГКЦ, вкинули дві пляшки займистої суміші. За повідомленням медіа, підпал вчинили рідновіри, як помста греко-католицькому священнику за організацію побиття рідновірів за рік до того. Рідновіри ж ці звинувачення відкидають. Владнати конфлікт між греко-католиками та рідновірами мала намір ОДА [23]. Та конфлікт

залишався відкритим і надалі. У статті Андрія Яновича «Язичники в Тернополі танцювали і молились під стінами ОДА» зазначено: «Зранку 24 червня [2011 р. – О.С.] представники Рідної віри співали, танцювали та молилися під стінами Тернопільської облдержадміністрації. Таким чином пройшов їхній протест проти дій місцевої влади». Був там і волхв Володимир Куровський, який наполягав на доведенні до логічного завершення кримінальних справ. Представники адміністрації пообіцяли створити спеціальну комісію [43]. Та ситуація залишалася складною і в 2013 р. Зокрема, в новинному порталі «За Збручем» є публікація з промовистою назвою «На Гусятинщині язичники роблять з дітей відьом і чаклунів» [21]. Та подальші радикальні зміни в Україні й зміни в особистому житті Володимира Куровського призвели до занепаду духовного центру рідновірів на Гусятинщині [42].

Також акцентую увагу на ситуації, що мала місце на Житомирщині у 2017 р. Йдеться про те, що у батьків-рідновірів Светозари та Светозара Батенкових-Шевелюків сільська рада відібрала трьох дітей (11, 7 і 4 років). Причина – «батьківський недогляд». На думку самих батьків, «це сталося лише тому, що вони «не такі, як усі в селі»» [4]. Діти прожили в реабілітаційному центрі «Сонячний дім» в Житомирі місяць. Після чого, за рішенням суду, їх повернули батькам, про що також детально йшлося в медіа [18]. Загалом цікаво відстежити не лише висвітлення даної ситуації в медіа, а й коментарі читачів та глядачів навколо неї. Наприклад, у випуску ТСН (1+1) за 17 липня 2017 р. був сюжет, присвячений родині рідновірів та їхнім дітям. У коментарях глядачів кидається у вічі значна кількість дописів, в яких засуджують дії влади та селян, які не сприймають спосіб життя односельців-рідновірів.

У 2018 р. ведучий передачі «Сніданок з 1+1» Руслан Сенечкін відвідав родину Батенкових-Шевелюків, про що був відповідний сюжет 22 березня на телеканалі «1+1». У сюжеті загалом відчувається симпатія до родини та їхнього способу життя. Але неодноразово наголошується саме на їхніх релігійно-світоглядних переконаннях. Випуск можна переглянути також на сторінці проекту «Сніданок з 1+1» в інтернет-мережі [34]. Він був поширений й в соцмережі Фейсбук на рідновірських ресурсах та викликав досить бурхливе обговорення в коментарях. Але вже без того ажіотажу, що був, коли дітей відібрали у батьків – інформаційна хвиля майже спала.

Певний суспільний резонанс викликала ситуація з похованням воїна-рідновіра на Львівщині у 2018 р. Справа в тому, що часто рідні рідновірів, які не підтримують чи не розуміють релігійно-світоглядний вибір своєї близької людини, вважають за потрібне в певних життєвих ситуаціях діяти за християнськими нормами. Стосується це й обряду поховання. З вбивствами людей на Майдані під час Революції Гідності та з початком війни на сході України ця тема набула особливої гостроти для рідновірів. Відомі

випадки, коли рідновіра родичі ховали за християнським звичаєм. Це призводило до конфліктів та непорозумінь. Тому актуалізувалася тема заповіту, де б чітко були прописані норми поховання за рідновірським обрядом. Наприклад, 27 вересня 2014 р. VII Собор ОРУ у своєму підсумковому документі рекомендував рідновірам, «які у випадку смерті бажають бути похованими за звичаєм Предків, скласти письмовий заповіт, у якому чітко зазначити, як саме має відбуватися похорон і чого не робити під час поховання (наприклад, сам рідновір може заздалегідь заборонити присутність чи будь-які ритуальні дії попів та інших служителів християнського культу, використання християнських хрестів та ін.)» [33, с. 134]. Чи не найбільшого резонансу в медіа (якщо вести мову про інформаційну присутність рідновірів) отримало вшанування та поховання бійця ООС Мар'яна Найдю («Нейтона»). Він загинув 23 серпня 2018 р. на Луганщині, біля Кримського. Йому був лише 21 рік; на передову пішов у 18-ть... Війна на сході України стала одним з каталізаторів популярності скандинавського варіанту неоязичництва, насамперед серед бійців: «На фронті всі ці хлопчачки, які тільки вчора бавились у «Контр-страйк» і тишились хорошими оцінками на сесії, у гирлі боїв почали виробляти свою, тільки їм зрозумілу систему цінностей. Вчорашні діти, які взяли до рук смертельну зброю, самі для себе ухвалювали просякнуті романтикою скандинавських воїнів закони поведінки, підводячи під це почерпнуту з фільмів та інтернету ритуалістику з зачісками, татуваннями, рунами, мечами і сокирами. Зміна релігії в кривавому місиві могла бути як перші дитячі тату: від потягу за модою – до самоствердження і... внутрішнього замозахисту» [41]. Ігор Гавришкевич (колишній директор Личаківського цвинтаря) на своїй сторінці у Фейсбук написав 26 серпня 2018 р.: « <...> Після відправи богослужіння у Храмі та після заупокійної біля гробу (полеглого днями) воїна АТО Мар'яна Найдю на полі почесних поховань Личаківського цвинтарю в присутності сотень людей сталося щось особливе і не передбачуване для пересічних громадян! Причетні до цього були молодики спортивної виправки з виразними поглядами, схожими на представників спецслужб, але в одинакових чорних майках. <...> В їх розмові було чути про язичництво, про рунвіру та офіційно все було про інше. У мікрофон говорилося про те, як ховали вікінгів з мечем і сокирою, про нібито заповіт загиблого поховати його за їхнім звичаєм, бо він був їх другом. Один «чорномайочник» таки поклав сокиру в труну і нагадав про традицію спалення. Степан Сус намагався все спрямувати у мирне християнське русло і просив не перешкоджати похованню. <...>» [1]. Саме цей допис розійшовся по різних медіа, викликав купу коментарів різного стибу як з боку християн, так і з боку рідновірів. Відео поховання також активно переглядалося користувачами інтернет-медіа. Найбільше обурення викликало вжи-вання нецензурної лексики під час суперечок щодо обряду поховання та покладення сокири в труну загиблого.

Заголовки публікацій медіа з цього приводу також були красномовні: «Прощання зі скандалом і бійкою: у Львові в труну бійця АТО поклали сокирою» [31], «У Львові розгорівся скандал через поховання загиблого бійця АТО: язичники виступили проти» [14], «Через обряд поховання загиблого військового у Львові виник скандал. 21-річного Мар'яна Найдю поховали з сокирою у труні» [17], «У Львові язичники-чорномаєчники влаштували бійку на похоронах захисника України (Фото, Відео)» [38].

Висновки. Віртуальні медіа потужно, а подеколи й агресивно увійшли в життя людей. Вони впливають на думки, погляди, упередження, переконання, формування цінностей, незалежно від нашого бажання. Часто реальні події стають відомі саме завдяки поширенню інформації про них у віртуальному світі. Тема міжконфесійних протистоянь та конфліктів також часто стає об'єктом інформаційного простору. Тема зіткнень й непорозумінь між рідновірами та представниками християнських конфесій або органами влади чи громади також перманентно стає присутньою і досить помітною в інформаційному просторі України. Позиція медіа щодо таких ситуацій (йдеться про не конфесійні медіа) зазвичай нейтрально-описового характеру. Хоча гучні заголовки з претензією на сенсаційність, покликані привернути увагу читачів та глядачів, впливають й на сприйняття інформації. Це може формувати дещо викривлене розуміння ситуації. Тому потрібно вкрай акуратно та прискіпливо систематизувати й аналізувати наявну інформацію, спираючись на різні джерела. Щодо подальших наукових розвідок, то перспективним виглядає аналіз віртуальних медіа щодо неоязичництва в інших країнах та порівняння з ситуацією в Україні.

1. Igor Gavryshkevych. У тилу теж небезпечно. 26 серпня 2018 р. URL: https://www.facebook.com/igor.gavryshkevych/posts/1093783000779953?__tn__=-R (дата звернення: 20.12.2019).

2. Антоненко П. Капища розбрату. *Слово Просвіти*, 13.10.2009. URL: <http://slovoprosvity.org/2009/10/13/2673-old/> (дата звернення: 21.12.2019).

3. Греко-католики знищили капище Перуна? УНІАН. *Інформаційне агентство*, 06.08.2009. URL: <https://www.unian.ua/human-rights/252630-greko-katoliki-znischili-kapische-peruna.html> (дата звернення: 20.12.2019).

4. Дондюк М., Чернова О. «Діти Перуна»: як у батьків-рідновірів відібрали дітей. *Громадське*, 25.07.2017 URL: <https://hromadske.ua/posts/u-batkiv-ridnoviriv-vidibraly-ditei> (дата звернення: 20.12.2019).

5. Завалій О. Рідновірський підхід не для всіх. *Релігійна свобода на перехресті епох, країн і культур. Науковий щорічник / За заг. ред. проф. А. Колодного*. Київ: УАР, 2015-2016. С. 185-190.

6. Запорізькі правоохоронців запідозрили язичників у вибуху в Свято-Покровському храмі. *Українські новини* 8.09.2010. URL: <https://ukranews.com/ua/news/55765-zaporizki-pravookhoronci-zapidozryly-yazychnykiv-u-vybukhu-v-svyato-pokrovskomu-khrami> (дата звернення: 21.12.2019).

7. Звонук О.А. *Інтернет як трансформаційний чинник релігійної культури сучасного соціуму*. Автореф. дис. к.філос. н. 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2017. 16 с.

8. Ильченко С. Украинские наци едут в Запорожье мстить за Перуна / Свободная пресса, 7.09.2010. URL: <https://svpressa.ru/all/article/30079/> (дата звернення: 20.12.2019).

9. Київський патріархат вважає, що церкву в Запоріжжі підірвали сатаністи або язичники (фото). *ТСН*, 29.07.2010. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kiyivskiy-patriarhat-vvazhaye-scho-cerkvu-v-zaporizhzi-pidirvali-satanisti-abo-yazichniki.html> (дата звернення: 21.12.2019).

10. Климентова О.В. Медіареальність релігійної комунікації в Україні. *Одеський лінгвістичний вісник*. 9/2017, том 2. С. 79-84.

11. Ковальчук А., Манько А. Язичництво в Україні як потенціал для розвитку релігійного туризму. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 52/2018. С. 132-142.

12. Козиряцька С. Місце та функції конфесійних інтернет-ресурсів у медійному мейнстрімію. *Вісник Харківської державної академії культури*. 38/2012. С. 172-180.

13. Койнаш Г. «Справа паламарів». *Українська правда*, 13.02.2013 URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/02/13/6983380/> (дата звернення: 19.12.2019).

14. Кравченко С. У Львові розгорівся скандал через поховання загиблого бійця АТО: язичники виступили проти. *Народна правда*, 28.08.2018. URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/08/28/u-lvovi-rozgorivsvya-skandal-cherez-pohovannya-zagiblogo-bijtsya-ato-yazichniki-vistupili-proti/> (дата звернення: 19.12.2019).

15. Кушнір Л. «Це напад на нашу історію». *Україна молода*, вип. № 038, 13.03.2013 URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2238/235/79682/> (дата звернення: 19.12.2019).

16. Кушнір Л. Бог усе простить? *Україна молода*, випуск № 51, 21.08.2007. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/981/116/35656/> (дата звернення: 19.12.2019).

17. Лазуркевич С. Через обряд поховання загиблого військового у Львові виник скандал. 21-річного Мар'яна Найдю поховали з сокирою у труні. *Zaxid.net*. 27.08.2018. URL: https://zaxid.net/cherez-obryad-pohovannya-zagiblogo-viyskovogo_u_lv (дата звернення: 22.12.2019).

18. Леонова М., Чернова О. Суд повернув дітей родині рідновірів на Житомирщині. *Громадське*, 31.07.2017 URL: <https://hromadske.ua/posts/sud-povernuv-trokh-ditei-rodyni-ridnoviriv-na-zhytomyrshchyni> (дата звернення: 22.12.2019).

19. Лозко Г. Проблеми толерантності в українському суспільстві: на прикладі взаємин християн із рідновірами. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Соціологія*. 199/2013. С. 65-71.

20. Мирослава. Вандалізм на Хортиці. *Незборима нація. Видання історичного клубу «Холодний Яр»*, URL: <http://nezboryma-nasiya.org.ua/show.php?id=527> (дата звернення: 23.12.2019).

21. На Гусятинщині язичники роблять з дітей відьом і чаклунів. *За Збручем*, 15.04.2013. URL: <https://zz.te.ua/na-husyatynschyni-yazychnyky-roblyat-z-ditej-vidom-i-chakluniv/> (дата звернення: 23.12.2019).

22. На запорізькій Хортиці невідомі вандали спалили дерев'яного Перуна (фото). *Діпо. Запоріжжя*, 13.10.2017 URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/na-zaporizkiy-hortici-nevidomi-vandali-spalili-derev-yanogo-peruna-20171013657722> (дата звернення: 23.12.2019).

23. На Тернопільщині триває конфлікт між греко-католиками і язичниками. *Средо Новини*, 22.07.2010. URL: <https://credo.pro/2010/07/31412> (дата звернення: 23.12.2019).

24. На Хортиці вандали порубали і спалили статуї богів. *УНІАН (фотобанк)*, 06.09.2010. URL: <https://photo.unian.ua/theme/19074-na-hortice-vandaly-izrubili-i-sozhgli-statui-bogov.html> (дата звернення: 23.12.2019).

25. На Хортиці від рук вандалів постраждали скульптури дев'яти богів на трьох язичницьких святилищах: шість скульптур спалено, три – втоплено в Дніпрі. *ТСН*, 7.10.2010. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/na-hortici-vandali-splyundruvali-kapischa-volhvi-zvinuvachuyut-moskovskiy-patriarhat.html> (дата звернення: 23.12.2019).

26. На Хортиці невідомі спалили святилище Перуна. *YouTube, Громадське ТБ Запоріжжя*, 13.10.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MNUQds7dsZ0> (дата звернення: 23.12.2019).

27. На Хортиці спалили «Чарівний возик» рідновірів. *Діпо Запоріжжя*, 21.02.2018. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/na-hortici-spalili-charivniy-vozik-ridnoviriv-20180221730884> (дата звернення: 23.12.2019).

28. Новини плюс. *Україна молода*, вип. № 166 09.09.2010 URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1733/116/61313/> (дата звернення: 19.12.2019).

29. Онлайн медіа та соціальні мережі перехопили лідерство у телебачення за популярністю в Україні, - нове опитування USAID-Internews щодо споживання ЗМІ *Internews. Local voices. Global change. In Ukraine*, 22.10.2019. URL:

<https://internews.in.ua/uk/news/onlajn-media-ta-sotsialni-merezhi-perehopyly-liderstvo-u-telebachennya-zapopulyarnisty-u-ukrajini-nove-opytuvannya-usaid-internews-schodo-spozhyvannya-zmi/> (дата звернення: 20.12.2019).

30. Петлякова М.І. Особливості розвитку релігійних систем в сучасних комп'ютерних іграх. *Дні науки філософського факультету–2017. Міжнародна наукова конференція, 25-26 квітня 2017 р., Київ, Матеріали доповідей та виступів* / Редкол. А.Є. Конверський та ін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017. Ч. 6. С. 65-67.

31. Прощання зі скандалом і бійкою: у Львові в труну бійця АТО поклали сокиру. *Vgorode.ua. Головний сайт міста. Львів*, 27.08.2018. URL: <https://lviv.vgorode.ua/news/sobytyia/372583-proschannia-zi-skandalom-i-biikoui-u-lvovi-v-trunu-biitsia-ato-poklaly-sokuru> (дата звернення: 19.12.2019).

32. Севаст'янів У.П. Віртуальна реальність як чинник трансформацій форм релігійності сучасної людини. Дис. к. філос. н. 09.00.11 – релігієзнавство. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2019. 222 с.

33. Смержевська О. Постмодерністські візії релігійності: сучасне язичництво у міській культурі (Україна в загальноєвропейському контексті). Монографія. – К.: Видавець Олег Філюк, 2017. 198 с.

34. Сніданок з 1+1 23 сезон 52 випуск за 22 березня 2018 року. URL: <https://1plus1.video/snidanok-z-1plus1/23-sezon/50-vypusk-za-22-marta-2018-goda-yak-rodina-ridnoviriv-z-zhitomirshchini-vidstoyue-pravozhiti-po-svoemu> (дата звернення: 19.12.2019).

35. Сосницький Л. Міжрелігійний конфлікт чи звичайний вандалізм? *Голос України*. 8.09.2010. URL: <http://www.golos.com.ua/article/130031> (дата звернення: 19.12.2019).

36. Сосницький Л. У скиданні в Дніпро язичницьких богів міліція звинувачує самих язичників. *Голос України*. 25.09.2010. URL: <http://www.golos.com.ua/article/128456> (дата звернення: 20.12.2019).

37. Суд остаточно закрав «справу паламарів» у Запоріжжі. *Релігія в Україні*. 12.12.2017. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/38368-sud-ostatochno-zakriv-spravu-palamariv-u-zaporizhzhii.html> (дата звернення: 20.12.2019).

38. У Львові язичник-чорномаєчники влаштували бійку на похоронах захисника України (Фото, Відео). *ПРОЗАХІД*. 27.08.2018. URL: <https://prozahid.com/content-64492-html/> (дата звернення: 20.12.2019).

39. У підриві храму в Запоріжжі запідозрили язичників (12 фото). *ТСН*. 8.09.2010. - URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-pidrivu-hramu-v-zaporizhzhii-zapidozrili-yazichnikiv.html> (дата звернення: 20.12.2019).

40. Цебрій Є. Конфлікту з рідновірами на Гусятинщині ще не вирішили. *20 хвилин. Тернопіль*.

13.09.2009. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/konfliktu-z-ridnovirami-na-gusyatinschini-sche-ne-virishili-157602.html> (дата звернення: 20.12.2019).

41. Шлях воїна. *Львівська газета «Ратуша»*. 29.08.2018. URL: <http://ratusha.lviv.ua/index.php?dn=news&to=art&id=5513> (дата звернення: 20.12.2019).

42. Язичники московського патріархату покинули Тернопільщину. *Галас. Агенція новин з Тернополя*. 04.08.2018. URL: <https://galas.te.ua/2018/08/%D1%8F%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BC%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B0%D1%82%D1%83-%D0%BF/> (дата звернення: 18.12.2019).

43. Янович А. Язичники в Тернополі танцювали і молились під стінами ОДА. *Новинний портал Погляд*. 25.06.2011. URL: <https://poglyad.te.ua/podii/novyny/yazychnyky-v-ternopoli-tantsyuvaly-i-molylys-pid-stinamy-oda.html> (дата звернення: 18.12.2019).

References

1. Igor Gavryshkevych. *U ty`lu tezh nebezpechno* [The rear is also dangerous]. August 26, 2018. URL: https://www.facebook.com/igor.gavryshkevych/posts/1093783000779953?_tn__=-R (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

2. Antonenko P. *Kapy`shha rozbratu* [Temples of discord]. *Slovo Prosvity`*. 13.10.2009. URL: <http://slovoprosvity.org/2009/10/13/2673-old/> (in Ukrainian) (Last accessed 21.12.2019).

3. *Greko-katoly`ky` zny`shhy`ly` kapy`shhe Peruna?* [Greek Catholics Destroy Perun's Chapel?]. *UNIAN. Informacijne agentstvo*. 06.08.2009. URL: <https://www.unian.ua/human-rights/252630-greko-katoliki-znischili-kapische-peruna.html> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

4. Dondyuk M., Chernova O. «*Dity` Peruna*»: *yak u bat`kiv-ridnoviriv vidibraly` ditej* ["Children of Perun": how pagan parents were selected children]. *Gromads`ke*. 25.07.2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-batkiv-ridnoviriv-vidibraly-ditei> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

5. Zavalij O. *Ridnovirs`ky` pidxid ne dlya vsix* [The pagan approach is not for everyone]. *Religijna svoboda na perexresti epoch, krayin i kul`tur. Naukovy` shhorichny`k / Za zag. red. prof. A. Kolodnogo*. Ky`yiv: UAR, 2015-2016. P. 185-190 (in Ukrainian).

6. *Zaporiz`ki pravooxoronciv zapidozry`ly` yazy`chny`kiv u vy`buxu v Svyato-Pokrovs`komu xrami* [Zaporizhya law enforcement officers suspected the pagans of an explosion in the Holy Pokrovsky Temple]. *Ukrayins`ki novy`ny`*. 8.09.2010. URL: <https://ukranews.com/ua/news/55765-zaporizki-pravookhoronci-zapidozryly-yazychnykyiv-u-vybukhu-v->

[svyato-pokrovskomu-khrami](https://ukranews.com/ua/news/55765-zaporizki-pravookhoronci-zapidozryly-yazychnykyiv-u-vybukhu-v-svyato-pokrovskomu-khrami) (in Ukrainian) (Last accessed 21.12.2019).

7. Zvonok O.A. (2017). *Internet yak transformacijny`j chy`nny`k religijnoyi kul`tury` suchasnogo sociumu* [The Internet as a transformational factor in the religious culture of modern society]. *Avtoref. dy`s. k.filos. n. 09.00.04 – filosofs`ka antropologiya, filosofiya kul`tury`*. Xarkiv: Xarkivs`ky`j nacional`ny`j universy`tet imeni V.N. Karazina. 16 p. (in Ukrainian).

8. Il'chenko S. *Ukrainskie naci edut v Zaporozh'e mstit' za Peruna* [Ukrainian Nazis go to Zaporizhya to avenge Perun]. *Svobodnaja pressa*. 07.09.2010. URL: <https://svpressa.ru/all/article/30079/> (in Russian) (Last accessed 20.12.2019).

9. *Ky`yivs`ky`j patriarhat vvazhaye, shho cerkvu v Zaporizhzi pidirvaly` satanisty` abo yazy`chny`ky`* (foto) [The Kyiv Patriarchate believes that the church in Zaporozhye was blown up by Satanists or Pagans (photo)]. *TSN*. 29.07.2010. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kiyivskiy-patriarhat-vvazhaye-scho-cerkvu-v-zaporizhzi-pidirvali-satanisti-abo-yazichniki.html> (in Ukrainian) (Last accessed 21.12.2019).

10. Kly`mentova O.V. (2017). *Mediarel`nist` religijnoyi komunikaciyi v Ukrayini* [The Mediality of Religious Communication in Ukraine]. *Odes`ky`j lingvisty`chny`j visny`k*. 9, vol. 2. p. 79-84. (in Ukrainian).

11. Koval`chuk A., Man`ko A. (2018). *Yazy`chny`czstvo v Ukrayini yak potencial dlya rozvy`tku religijnogo tury`zmu* [Paganism in Ukraine as a Potential for the Development of Religious Tourism]. *Visny`k L`vivs`kogo universy`tetu. Seriya geografichna*. 52. P. 132-142 (in Ukrainian).

12. Kozy`ryacz`ka S. (2012). *Misce ta funkciyi konfesijny`x internet-resursiv u medijnomu mejnstry`miyu* [The place and functions of confessional Internet resources in the media mainstream]. *Visny`k Xarkivs`koyi derzhavnoyi akademiyi kul`tury`*. 38. P. 172-180 (in Ukrainian).

13. Kojnash G. «*Sprava palamariv*» [The Case of the Palamars]. *Ukrayins`ka Pravda*. 13.02.2013. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/02/13/6983380/> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

14. Kravchenko S. *U L`vovi rozgorivsyia skandal cherez poxovannya zagy`blogo bijcya ATO: yazy`chny`ky` vy`stupy`ly` proty`* [In Lviv, a scandal broke out over the burial of a dead ATO soldier: the pagans opposed]. *Narodna Pravda*. 28.08.2018. URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/08/28/u-lvovi-rozgorivsyia-skandal-cherez-pohovannya-zagiblogo-bijtsya-ato-yazichniki-vistupili-proti/> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

15. Kushnir L. «*Ce napad na nashu istoriyu*» ["This is an attack on our history"]. *Ukrayina moloda*. #038, 13.03.2013. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2238/235/79682/> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

16. Kushnir L. *Bog use prosty`t`?* [God will forgive everything?]. *Ukrayina moloda*. #51, 21.08.2007. URL:

<https://www.umoloda.kiev.ua/number/981/116/35656/> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

17. Lazurkevych S. *Cherez obryad poxovannya zagy'blogo vijs'kovogo u L'vovi vy'ny'k skandal. 21-rychnogo Mar'jana Najdu poxovaly' z soky'royu u truni* [A scandal arose over the rite of burial of a dead soldier in Lviv. 21-year-old Marian Naid was buried with an ax in a coffin]. *Zaxid.net*. 27.08.2018. URL: https://zaxid.net/cherez_obryad_pohovannya_zagiblog_o_viyskovogo_u_lv (in Ukrainian) (Last accessed 22.12.2019).

18. Leonova M., Chernova O. *Sud povernuv ditej rody'ni ridnoviriv na Zhy'tomy'rshhy'ni* [The court returned the children to the family of pagans in Zhytomyr region]. *Gromads'ke*. 31.07.2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/sud-povernuv-trokh-ditei-rodyni-ridnoviriv-na-zhytomyrshchyni> (in Ukrainian) (Last accessed 22.12.2019).

19. Lozko G. (2013). *Problemy' tolerantnosti v ukrajins'komu suspil'stvi: na pry'klad i vzayemy'n xry'sty'yan iz ridnoviramy'* [Problems of tolerance in Ukrainian society: the example of the relationship of Christians with the Pagans]. *Naukovi praci Chornomors'kogo derzhavnogo universy'tetu imeni Petra Mogy'ly'*. Seriya: Sociologiya. 199. P. 65-71. (in Ukrainian).

20. My'roslava. *Vandalizm na Xorty'ci* [Vandalism in Khortytsia]. *Nezbory'ma naciya. Vy'dannya istory'chnogo klubu «Xolodny'j Yar»*. URL: <http://nezboryma-naciya.org.ua/show.php?id=527> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

21. *Na Gusyaty'nshhy'ni yazy'chny'ky' roblyat' z ditej vid'om i chakluniv* [In the Husyatyn region, pagans make witches and sorcerers from children]. *Za Zbruchem*. 15.04.2013. URL: <https://zz.te.ua/na-husyatynschyni-yazychnyky-roblyat-z-ditej-vidom-i-chakluniv/> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

22. *Na zaporiz'kij Xorty'ci nevidomi vandaly' spaly'ly' derev'yanogo Peruna (foto)* [Unidentified vandals burned wooden Perun in Khortytsia in Zaporizhzhya (photo)]. *Depo. Zaporizhzhya*. 13.10.2017. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/na-zaporizkiy-hortici-nevidomi-vandali-spallili-derev-yanogo-peruna-20171013657722> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

23. *Na Ternopil'shhy'ni try'vaye konflikt mizh greko-katoly'kamy' i yazy'chny'kamy'* [In the Ternopil region there is a conflict between Greek Catholics and Pagans]. *Credo Novy'ny'*. 22.07.2010. URL: <https://credo.pro/2010/07/31412> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

24. *Na Xorty'ci vandaly' porubaly' i spaly'ly' statuyi bogiv* [In Khortytsia, vandals cut down and burned statues of the gods]. *UNIAN (fotobank)*. 06.09.2010. URL: <https://photo.unian.ua/theme/19074-na-hortice-vandaly-izrubili-i-sozhgli-statui-bogov.html> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

25. *Na Xorty'ci vid ruk vandaliv postrazhdaly' skul'ptury' dev'yaty' bogiv na tr'ox yazy'chny'cz'ky'x svyaty'ly'sh'ax: shist' skul'ptur spaleno, try' – vtopeno*

v Dnipri [In the Khortytsya, at the hands of vandals, the sculptures of nine gods at three pagan shrines were damaged: six were burned, three were drowned in the Dnieper]. *TSN*. 7.10.2010. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/na-hortici-vandali-splyundruvali-kapischa-volhvi-zvinuvachuyut-moskovskiy-patriarhat.html> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

26. *Na Xorty'ci nevidomi spaly'ly' svyaty'ly'shhe Peruna* [In Khortytsya, unknown people burned the sanctuary of Perun]. *YouTube Gromads'ke TB Zaporizhzhya*. 13.10.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MNUQds7dsZ0> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

27. *Na Xorty'ci spaly'ly' «Charivny'j vozy'k» ridnoviriv* [In Khortytsia burned the "Magic Wagon" of the Pagans]. *Depo Zaporizhzhya*. 21.02.2018. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/na-hortici-spallili-charivniy-vozik-ridnoviriv-20180221730884> (in Ukrainian) (Last accessed 23.12.2019).

28. *Novy'ny' plyus* [News plus]. *Ukrayina moloda*. #166, 09.09.2010. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1733/116/61313/> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

29. *Onlajn media ta social'ni merezhi perexopy'ly' liderstvo u telebachennya za populyarnistyu v Ukrayini, - nove opytuvannya USAID-Internews shhodo spozhy'vannya ZMI* [Online media and social networks have taken the lead in television by popularity in Ukraine - a new USAID-Internews poll on media consumption]. *Internews. Local voices. Global change. In Ukraine*. 22.10.2019. URL: <https://internews.in.ua/uk/news/onlajn-media-ta-sotsialni-merezhi-perehopyly-liderstvo-u-telebachennya-za-populyarnistyu-v-ukrajini-nove-opytuvannya-usaid-internews-schodo-spozhyvannya-zmi/> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

30. Petlyakova M.I. *Osobly'vosti rozvy'tku religijny'x sy'stem v suchasny'x komp'yuterny'x igrax* [Features of the development of religious systems in modern computer games]. *Dni nauky' filosos'f'kogo fakul'tetu-2017. Mizhnarodna naukova konferenciya, 25-26 kvitnya 2017 r., Ky'yiv, Materialy' dopovidej ta vy'stupiv / Redkol. A.Ye. Konvers'ky'j ta in. Ky'yiv: Vy'davny'cho-poligrafichny'j centr «Ky'yivs'ky'j universy'tet», 2017. #6. p. 65-67. (in Ukrainian).*

31. *Proshhannya zi skandalom i bijkoyu: u L'vovi v trunu bijcya ATO poklaly' soky'ru* [Farewell to scandal and brawl: in Lviv, an ax of an ATO soldier was put in the coffin]. *Vgorode.ua. Golovny'j sajt mista. L'viv*. 27.08.2018. URL: <https://lviv.vgorode.ua/news/sobytyia/372583-proschannia-zi-skandalom-i-biikoui-u-lvovi-v-trunu-biitsia-ato-poklaly-sokyru> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

32. Sevast'yaniv U.P. (2019). *Virtual'na real'nist' yak chy'ny'k transformacij form religijnosti suchasnoyi lyudy'ny'* [Virtual reality as a factor in the transformation of forms of religiosity of modern man]. *Dy's. k. filos. n. 09.00.11 – religiyevnavstvo. L'vivs'ky'j nacional'ny'j universy'tet imeni Ivana Franka, Zhy'tomy'rs'ky'j*

derzhavny`j universy`tet imeni Ivana Franka. 222 p. (in Ukrainian).

33. Smorzhevs`ka O. (2017). *Postmodernists`ki viziyi religijnosti: suchasne yazy`chny`cztvo u mis`kij kul`turi (Ukrayina v zagal`noyevropejs`komu konteksti)* [Postmodern visions of religiosity: contemporary paganism in urban culture (Ukraine in a pan-European context)]. Monografiya. K.: Vy`davec`z` Oleg Filyuk. 198 p. (in Ukrainian).

34. *Snidanok z 1+1 23 sezon 52 vy`pusk za 22 bereznya 2018 roku* [Breakfast with 1+1 23 Season 52 Issue March 22, 2018]. URL: <https://1plus1.video/snidanok-z-1plus1/23-sezon/50-vypusk-za-22-marta-2018-goda-yak-rodina-ridnoviriv-z-zhitomirshytini-vidstoyue-pravo-zhiti-po-svoemu> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

35. Sosny`cz`ky`j L. *Mizhreligijny`j konflikt chy` zvy`chajny`j vandalizm?* [Inter-religious conflict or ordinary vandalism?]. *Golos Ukrayiny`*. 08.09.2010. URL: <http://www.golos.com.ua/article/130031> (in Ukrainian) (Last accessed 19.12.2019).

36. Sosny`cz`ky`j L. *U sky`danni v Dnipro yazy`chny`cz`ky`x bogiv miliciya zvy`nuvachuye samy`x yazy`chny`kiv* [The police blame the pagans themselves for dropping the pagan gods into the Dnieper]. *Golos Ukrayiny`*. 25.09.2010. URL: <http://www.golos.com.ua/article/128456> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

37. *Sud ostatochno zakry`v «spravu palamariv» u Zaporizhzhzi* [The court finally closed the "Palamari case" in Zaporizhzhya]. *Religiya v Ukrayini*. 12.12.2017. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/38368-sud-ostatochno-zakriv-spravu-palamariv-u-zaporizhzhzi.html> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

38. *U L`vovi yazy`chny`k-chornomayechny`ky` vlashtuvaly` bijknu na poxoronax zaxy`sny`ka Ukrayiny` (Foto, Video)* [In Lviv the pagan men in black t-shirts staged a fight at the funeral of the defender of Ukraine]. *PROZAXID*. 27.08.2018. URL: <https://prozahid.com/content-64492-html/> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

39. *U pidry`vi xramu v Zaporizhzhzi zapidozry`ly` yazy`chny`kiv (12 foto)* [Pagans were suspected of undermining the temple in Zaporizhzhya (12 photos)]. *TSN*. 8.09.2010. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-pidrivihramu-v-zaporizhzhzi-zapidozrili-yazichnikiv.html> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

40. Cebrij Ye. *Konfliktu z ridnoviramy` na Gusyaty`nshhy`ni shhe ne vy`rishy`ly`* [The conflict with the pagans in the Husyatyn region has not yet been resolved]. *20 xvy`ly`n. Ternopil`*. 13.09.2009. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/konfliktu-z-ridnovirami-na-gusyatinschini-sche-ne-virishili-157602.html> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

41. *Shlyax voyina* [The way of a warrior]. *L`vivs`ka gazeta «Ratusha»*. 29.08.2018. URL: <http://ratusha.lviv.ua/index.php?dn=news&to=art&id=5513> (in Ukrainian) (Last accessed 20.12.2019).

42. *Yazy`chny`ky` moskovs`kogo patriarxatu poky`nuly` Ternopil`shhy`nu* [The pagans of the Moscow Patriarchate left Ternopil]. *Galas. Agenciya novy`n z Ternopolya*. 04.08.2018. URL: <https://galas.te.ua/2018/08/%D1%8F%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BC%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B0%D1%82%D1%83-%D0%BF/> (in Ukrainian) (Last accessed 18.12.2019).

43. Yanovy`ch A. *Yazy`chny`ky` v Ternopoli tancyuvaly` i moly`ly`s` pid stinamy` ODA* [The pagans in Ternopil danced and prayed under the walls of the regional state administration] / *Novy`nny`j portal Poglyad*. 25.06.2011. URL: <https://poglyad.te.ua/podii/novyny/yazychnyky-v-ternopoli-tantsyuvaly-i-molylys-pid-stinamy-oda.html> (in Ukrainian) (Last accessed 18.12.2019).